

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIVY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
QARSHI MUHANDISLIK-IQTISODIYOT INSTITUTI

“YO‘L HARAKATI QOIDALARI VA XAVFSIZ HARAKATLANISH
ASOSLARI” FANINING
O‘QUV DASTURI

Bilim sohasi: 700 000 – Muhandislik, ishlov berish va qurilish sohalari

Ta'lim sohasi: 710 000 – Muhandislik ishi

Ta'lim yo'nalishi: 60712500 – Transport vositalari muhandisligi (avtomobil transporti)

Qarshi 2024-yil

Fan/modul kodi YHQ va XHA 4104	O'quv yili 2024-2025	Semestr 5	Kreditlar 6
Fan/modul turi Tanlov	Ta'lim tili O'zbek/ rus		Haftadagi dars soatlari 4
Fanning nomi YHQ va XHA	Auditoriya mashg'ulotlari (soat) 60	Mustaqil ta'lim (soat) 60	Jami yuklama (soat) 120
<p>1.</p> <p>1. Fanning mazmuni</p> <p>Yo'1 harakati xavfsizligi to'g'risidagi Qonunning, harakat xavfsizligiga Yo'1 harakati xavfsizligini ta'minlash hozirgi davrning eng asosiy ijtimoiy-iqtisodiy muammolaridan biridir. Avtomobillashirish ko'rsatkichlari ortib borayotgan hozirgi davrda yo'1 harakati xavfsizligini ta'minlashga «Haydoochi-avtomobil-yo'1-piyoda-muhit» tizimidagi barcha bo'laklarning ishonchligini oshirish bilangina erishish mumkin. By o'rinda inson omillari muhim ahamiyatga ega, chunki, ko'pgina yo'1-transport xodisalari piyodanning yoki haydovchining yo'1 qo'yg'an xatolari natijasida sodir etilmogda.</p> <p>Yugorida kelgatilgan bakalavriatura yo'nalishlari talabalari yo'1 harakati qoidalarini, O'zbekiston Respublikasining Yo'1 harakat xavfsizligi to'g'risidagi Qonuning, harakat xavfsizligiga tegishli me'yoriy hujjatlarni bilishlari na ularning talablariga rioya qilishlari kerak.</p> <p>Fanni o'qitishdan maqsad - "Yo'1 harakati qoidalarini va xavfsiz harakatlanish asoslari" (YHQ va XHA) fanni o'qitishdan asosiy maqsad talabalarga yo'1 harakatim ishtirokchisi sifatida YHQ ni o'rgatish, yo'llarda xavfsiz xarakatlanish asoslari va avtomobilni xavfsiz xarakatlanish asoslari va avtomobilni xavfsiz boshqarishni ta'minlash buyicha bilimlar berishdan iborat.</p> <p>Fanning vazifalari quyidagilardan iborat:</p> <p>“Yo'1 harakati qoidalarini va xavfsiz harakatlanish asoslari” (YHQ va XHA) fanni o'qitishdan asosiy maqsad talabalarga yo'1 harakatim ishtirokchisi sifatida YHQ ni o'rgatish, yo'llarda xavfsiz xarakatlanish asoslari va avtomobilni xavfsiz boshqarishni ta'minlash buyicha bilimlar berishdan iborat.</p> <p>YHQ va XNA fanni o'qitishning vazifalari quyidagilardan iborat:</p> <p>O'zbekistan Respublikasidan yul harakati xavfsizligi to'g'risidagi Qonunini, yo'1 harakatining asosiy vazifalarini o'rgatish, YTH va piyodalar ishtirokidagi YTHni, ularning kelib chiqish sabablarini o'rgatish, piyodalarning xavfsiz harakatlanishini ta'minlash, yo'1 harakati qoidalarini turli yul sharoitlarida qo'llashni bilishni; avtomobilni xavfsiz boshqarishni o'rgatish.</p>			
<p>2.</p>			

II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)

II.1. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:

Umumiy qoidalar. Haydovchilarning umumiy majburiyatlari.

O'zbekiston Respublikasida yo'1 harakatining yagona tartiblari. Respublikadagi yo'llarda transport vositalarining o'ng taraffama harakati. Yo'1 harakati gathashchilariga talablar. Yo'1 harakati gathashchilarning vazifalari..Yo'1 harakati qoidalarini huquqiy himoyalash.. Haydovchining zaruriy hujjatlari. Haydovchilik guvohnomasi bo'lgan shaxsning huquqlari. Mototsikl haydovchining vazifalari. Xalqaro yo'llarda harakatlanish. Haydovchining majburiyatlari. Haydovchilarga taqiqlangan harakatlar. YTH sodir etgan haydovchilarning vazifalari.

Yo'1 belgilari

Yo'1 belgilari. Ogohlantiruvchi belgilar. Imtiyoz belgilar. Taqiqlovchi belgilar. Buyuruvchi belgilar. Axborot-ko'rsatkich belgilari. Servis belgilari. Qo'shimcha axborot belgilari. Belgilarni o'rnatishga qo'yiladigan talablar. Yo'1 belgilarini ko'cha-yo'1 sharoitida qo'llash.

Yo'1 belgi chiziqdari

Yo'1 belgi chiziqdari. Yo'1 belgi chiziqdarining guruhlari. Yo'1 belgi chiziqdarini yo'1-ko'cha sharoitida qo'llanilishi. Yotiq va tik yo'1 belgi chiziqdari.

Piyodalar va yo'lovchilarning vazifalari. Maxsus transport vositalarining imtiyozlari. Harakati tartibiga solish.

Piyodalar. Piyodalarni vazifalari. Yo'lovchilar. Yo'lovchilarning vazifalari. Maxsus transport vazifalari. Maxsus transport vazifalarining imtiyozlari. Svetoforlar. Svetoforlarning va tartibga soluvchining ishoralari.

Ogohlantiruvchi va avariya ishoralari. Harakati boshlash.

Ogohlantiruvchi va avariya ishoralari. Avariya sababli to'xtash belgisining qo'llanilishi.

Harakatlanish tartibi

Harakatni boshlash, yo'nalishni o'zgartirish, transport vositalarini yo'lining qatnov qismida joylashuvi va harakatlanish tezligi. Quvib o'tish. To'xtash va to'xtab turish.

Chorrahalarda harakatlanish

Chorrahalar. Chorrahalarda harakatlanish tartibi. Turashmalar. Tartibga solingan va solinmagan chorrahalar. Chorraxa turlari.

Murakkab sharoitlarda harakatlanish tartibi.

Temir yo'1 kesishmalarini orqali harakatlanish. Avtomobillarda harakatlanish tartibi. Turar joy dahalarida harakatlanish qoidalarini. Tik nisbatlarda va tik balandlikda harakatlanish qoidalarini.

Transport vositalaridan foydalanish tartibi

Boshqarishning o'rgatish vakolatlari, o'rganuvchi, transport vositasida odam tashishda haydovchining vakolatlari. Odam tashish qoidalarini. Odam tashishda taqiqlangan holatlar. Yul tashishda yo'1 harakati xavfsizligi boshqarmasidan ruxsat olish. Velosiped haydovchilariga man qilingan harakatlar.

Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar.

Tormoz tizimi nosozliklari bo'yicha ta'qiqlovchi shartlar. Boshqaruv qurilmasi va tashqi yorikichlar bo'yicha ta'qiqlovchi shartlar. Oyna tozalagich, shinalar va dvigatel bo'yicha ta'qiqlovchi shartlar.

Yo'llarda harakat xavfsizligini ta'minlashning davlat boshqaruvi tizimi.

Harakat xavfsizligini tashkil etish asoslari.

O'zbekiston Respublikasining harakat xavfsizligi to'g'risidagi Qonuni. Davlat vakolatli organlari. Vazirlar Mahkamasining vakolatlari. IIV DYHXX vakolatlari. O'zbekiston avtomobil transporti agentligining vakolatlari. "O'zavtoyot" DAK ning Vakolatlari. Mahalliy davlat hokimiyat organlarining vakolatlari.

"A-H-Y-P-M" tizimi. "A-H-Y-P-M" tizimining o'zaro bog'liqligi. O'zbekiston Respublikasida avtomobil ishlab chiqarish va yo'l tarmoqlarining o'sish ko'rsatkichlari.

Yo'l harakatining asosiy tavsiflari.

Transport va piyodalar harakatini tavsiflovchi ko'rsatkichlar. Harakat miqdori. Harakat tarkibi. Transport va piyodalar og'irlik va zichligi. Yo'l harakati xavfsizligiga ta'sir etuvchi asosiy omillar. Transport vositalarining texnik holati, yo'l sharoiti, haydovchining holati, ob-havo sharoitlarining yo'l harakatiga ta'siri. Yo'l harakati xavfsizligini baholash uslublari.

YTH va ularning ko'rsatkichlari.

YTH ta'rif. YTH to'g'risida tushuncha. YTH shartlari. YTH turlari. YTH ni hisobga olish. Davlat statistikasiga kiritiladigan YTH lari. Davlat statistikasiga kiritilmaydigan YTH lari. YTH kartochkasi. YTH dan keladigan iqtisodiy zararlar. Yo'l transport hodisalarning tahlili, ularning kelib chiqish sabablarini aniqlash va oldini olish choralari.

Piyodalarning harakat xavfsizligini oshirish yo'llari.

Piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillari. Piyodalar o'tish joylarida ziddiyatsiz haraktni tashkil etish.

Yo'l harakat qoidalari talablari ni buzganlik uchun ko'riladigan ma'muriy choralar

Haydovchilar tomonidan yo'l harakat qoidalari talablarini buzganlik uchun ko'riladigan ma'muriy javobgarlik chora tadbirlari. Piyodalarning yo'l harakati qoidalari ni buzganligi uchun belgilangan ma'muriy choralar.

YTH da jarohatlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatish

Tibbiy yordam ko'rsatish bosqichlari. Jarohatlanganda va qon oqishda birinchi tibbiy yordam ko'rsatish. Nafas olish va yurak urishi to'xtaganda birinchi yordam ko'rsatish

III. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar.

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

Mustaqil ishini tashkil etishning shakli va mazmuni.

Talabalar tavsiya etilgan mavzulardan tanlab olib referat shaklida yozib uni himoya qiladilar.

Tavsiya etilayotgan mustaqil ishlarining mavzulari

- YHQ da qo'llaniladigan asosiy tushuncha va atamalar.
- Haydovchilarning vazifalari va majburiyatlari.
- YTH sodir etgan haydovchilarning vazifalari.
- Yo'l belgilari
- Yo'l belgi guruhlari va ularning qo'llanilishi
- Yo'l belgi chiziqdari, ularning turlari va qo'llanilishi
- Piyodalarning va yo'llovchilarning vazifalari, maxsus transport vositalarining imtiyozlari
- Svetofor turlari va ishoralari
- Tartibga soluvchining ishoralari.
- Harakat tezligi, quvib o'tish
- To'xtash va to'xtab turish, yo'lning qatnov qismida transport vositalarining joylashishi
- Chorahalarda harakatlanish, piyodalarning o'tish joylari va belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining imtiyozlari.
- Temir yo'l kesismalari orqali harakatlanish.
- Transport vositalarini boshqarishni o'rgatish
- Avtomagistralarda harakatlanish.
- Yuk va odam tashish
- Ogohlantiruvchi va imtiyoz belgilari
- Taqiqlovchi va buyuruvchi belgilar
- Servis, qo'shimcha axborot belgilari.
- O'zbekiston Respublikasining YHX to'g'risidagi qonuni va yo'llarda harakat xavfsizligini boshqaruv organlari.
- Harakat xavfsizligi bo'yicha internet ma'lumotlari.

IV. Amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish bo'yicha ko'rsatmalar.

Umumiy qoidalar. YHQda qo'llaniladigan asosiy tushuncha va atamalar. Haydovchilarning majburiyatlari. Yo'l belgilari. Yo'l belgilarning har xil ko'cha sharoitlarida qo'llanishga doir masalalar yechish. Yo'l belgi chiziqdari. Yo'l belgi chiziqdarining, yo'l to'siqdarining qo'llanishga doir masalalar yechish. Piyodalarning vazifalari. Yo'llovchilarning vazifalari. Svetofor va tartibga soluvchining ishoralariga doir mashqlar yechish. Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari, harakatlanishni boshlash, yo'nalishni o'zgartirish, yo'l qatnov qismida transport vositalarining joylashishiga doir masalalar yechish. Harakat

<p>tezligi, quvib o'tish, to'xtash va to'xtab turishga doir masalalar yechish. Chotqahalarda harakatlanish. Ryodalarning o'tish joylari va belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining bekatlariga doir masalalar yechish. Temir yo'l kesimhatalarida harakatlanish. Avtomagistralarda harakatlanish. Turar joy dahalarida harakatlanishga doir masalalar yechish. Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlarga doir masalalar yechish. Transport vositalarini boshqarishni o'rgatish. Yulk tashish. Odam tashish. Velosiped va aravallarining harakatlanishiga doir masalalar yechish.</p>
<p>V. Ta'lim natijalari / Kasbiy kompetensiyalari</p> <p>Talaba bilishi kerak:</p> <p>Fanni o'zlashtirish natijasida talaba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - avtomobillarining transport vositalari tarkibidagi o'tmi, ahamiyati va turlari; tuzilishi, ishlash prinsiplari, xususiyatlarini va ish jarayoni to'g'risida bilimga ega bo'lish; - avtomobilning konstruksiyasi, ekspluatatsion xususiyatining matematik ifodasi, statik va dinamik xossalarni va ish jarayonini bilish va ulardan foydalana olish ko'nikmalariga ega bo'lishi; - avtomobilning texnik vositalarini funksional maqsadlarini to'g'ri aniqlash, ma'qul tanlash va ularni foydalanish xamda rivojlanish muammolari bo'yicha yechimlar qabul qilish kompetensiyalariga ega bo'lishi kerak.
<p>4.</p> <p>VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ma'ruzalar; • interfao lkeys-stadlar; • seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar); • guruhlarda ishlash; • taqdimotlarni qilish; • individual loyihalar; • jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar. <p>5.</p> <p>VII. Kreditlarni olish uchun talablar:</p> <p>Fanga oid nazariy materiallar ma'ruza mashg'ulotlarini ma'ruzalarda ishtirok etish va kredit-modul platformasi orqali ma'ruzalarni mustahkamlash hamda belgilangan test savollarga javob berish orqali amalda oshiriladi.</p> <p>Amaliy mashg'ulotlari bo'yicha amaliy ko'nikmalar hosil qilish va o'zlashtirish mashg'ulotlarga to'liq ishtirok etish va modul (Hemis) platformasi orqali topshiriqlarni bajarish natijasida nazorat qilinadi.</p> <p>Mustaqil ta'lim mavzulari modul platformasi orqali berilgan mavzular bo'yicha topshiriqlarni bajarish (test, referat va boshqa usullarda) bajariladi.</p> <p>Fan bo'yicha talabalar test usulida oraliq nazorat va og'zaki (yoki test) usulida yakuniy nazorat topshiriqlar.</p> <p>Fan dasturida berilgan baholash mezonlari asosida fanni o'zlashtirgan talabalarga tegishli ta'lim yo'nalishi (magistratura mutaxassisligi) o'quv rejasida ushbu fanga ko'rsatilgan kredit beriladi.</p>

<p>6.</p> <p>Asosiy adabiyotlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Yo'l harakati qoidalari. Rasmiy nashr. T.: 2023 y. 113 b 2. K.X.Azizov. Harakat xavfsizligini tashkil etish asoslari. Toshkent, TAYU, 2009y. 244 y. 3. K.X.Azizov. Yo'llarda xavfsiz harakatlanish asoslari. Toshkent, TAYU, 2005 y. 72 b. 4. K.X.Azizov. Yo'l harakati qoidalari va xavfsizlik asoslari. Toshkent, TAYU, 2006 y. 61 b. 5. Г.И.Клиновштейн, М.Б.Афанасьев Организация дорожного движения. М.: Транспорт, 2002. 247 с. <p>Qo'shimcha adabiyotlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. N.F.Muxitdinov, V.K.Qayumov, K.Y.Gafurov «Yo'l harakati qoidalariga batafsil shartlar». Toshkent – 2021. 239 b. 2. N.F.Muxitdinov va b. Yo'l harakati qoidalari bo'yicha odatiy shartlar. – T.: O'zbekiston Respublikasi, IV Akademiyasi, 2002. – 121 b. 3. N.F.Muxitdinov, A.Ismaylov, U.Usmolov «Yo'l belgilari va yo'l chiziqdani». T.: Yangi asr avlodi, 2001 y. – 48 b. 4. ГОСТ Узб. 1057: 2004. Требования безопасности к техническому состоянию. Т.: 2004. 5. ГОСТ Узб. 1058: 2004. Технический осмотр. Методы контроля. Т.: 2004. 6. A.Dilimov Yo'l-transport hodisalarida birinchi tibbiy yordam. T.2013. <p>Internet manbalari:</p> <ul style="list-style-type: none"> -www.ziyounet.uz -www.bookboom.com -http://www.edu.uz-техника yutuqlari <p>Fanning o'quv dasturi Institut Ustubiy Kengashining 2024-yil “<u>27</u>” <u>06</u> daqi “<u>12</u>”-sonli yig'ilishida ko'rib chiqilgan va ma'qullangan.</p> <p>O'quv dasturi Institut Kengashining 2024-yil “___” “___” № ___-sonli qarori bilan tasdiqlangan.</p>
<p>7.</p> <p>Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti tomonidan ishlab chiqilgan va tasdiqlangan.</p>
<p>8.</p> <p>Fan/modul uchun ma'sulalar:</p> <p>Razzagov T. X. - “<i>Qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish va servis</i>” kafedrasi dotsenti, t.f.n.</p> <p>Ergashov G.-X. - “<i>Qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish va servis</i>” kafedrasi dotsenti v.b., t.f.f.d.</p>
<p>9.</p> <p>Taqrizchilar:</p> <p>Qodirov U.I. – “<i>TIQXMMI</i>” Milliy tadqiqot universitetining <i>Qarshi</i> brigadasiya va agrotehnologiyalar instituti dotsenti</p> <p>Boynazarov O.R. – <i>QarMI</i> “<i>TVM</i>” kafedrasi professor v.b., t.f.n.</p>